

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มสธ. ครั้งที่ 3
The 3rd STOU Graduate Research Conference

การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนสันติสุขตามแนว
ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในอำเภอไม้แก่น จังหวัดปัตตานี
**Farmers Participation in the Operation of Peace Community
Development Adhering to the Sufficiency Economy Philosophy
in Maikaen District of Pattani Province**

กวี คำพลับ (Kawee Damplub) * พรชูลีย์ นิลวิเศษ (Pornchulee Nilvises) **

บำเพ็ญ เขียวหวาน (Bumpen Keowan)***

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษา (1) ปัจจัยพื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกร (2) ความรู้ของเกษตรกรเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (3) การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการดำเนินงาน (4) ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม (5) ปัญหาและข้อเสนอแนะในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนสันติสุขตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ปี 2554 ของเกษตรกร

ประชากรที่ศึกษา คือ เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการพัฒนาชุมชนสันติสุขตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ปี 2554 อำเภอไม้แก่น จังหวัดปัตตานี จำนวน 380 ราย สุ่มตัวอย่างแบบมีระบบ จำนวน 195 ราย เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปโดยใช้ร้อยละ ค่าต่ำสุด ค่าสูงสุด ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ไคสแควร์และการวิเคราะห์ถดถอยเชิงพหุ

ผลการวิจัยพบว่า (1) เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุเฉลี่ย 57.68 ปี ส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม และไม่ได้ได้รับการศึกษาภาคบังคับ ประสบการณ์การทำงานเกษตรเฉลี่ย 18.44 ปี มีการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรเฉลี่ย 3.36 ครั้งต่อปี ส่วนใหญ่มีอาชีพทำสวน มีรายได้เฉลี่ยรวม 69,783.59 บาท รายจ่ายของครอบครัวส่วนใหญ่จะใช้เพื่อลงทุนในการประกอบอาชีพภาคการเกษตร จำนวนสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 4.39 คน เป็นแรงงานในครัวเรือนเฉลี่ย 2.48 คน ขนาดพื้นที่การเกษตรเฉลี่ย 6.01 ไร่ แหล่งและระดับการได้รับความรู้ทางการเกษตรจากสื่อต่าง ๆ ในภาพรวมอยู่ในระดับน้อย แต่เกษตรกรได้รับความรู้จากสื่อมวลชนประเภทวิทยุพื้นเมือง และเพื่อนบ้านอยู่ในระดับมาก (2) ความรู้เกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรอยู่ในระดับปานกลาง (3) การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการวางแผน การปฏิบัติ การรับประโยชน์ และการติดตามและประเมินผล อยู่ในระดับปานกลาง (4) ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของเกษตรกร ได้แก่ ศาสนา ระดับการศึกษา ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่น การเป็นสมาชิกกลุ่ม ตำแหน่งทางสังคม การติดต่อกับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ระดับการได้รับความรู้ข่าวสารทางการเกษตรจากแหล่งต่าง ๆ สถานภาพการสมรส ขนาดครัวเรือน การประกอบอาชีพของครัวเรือน รายจ่ายของครัวเรือน แหล่งออมเงิน แหล่งเงินทุน แรงงานในครัวเรือน จำนวนหนี้สิน และความรู้เกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (5) ปัญหาของเกษตรกรในการดำเนินงานในภาพรวมอยู่ในระดับน้อย และการขาดความเข้าใจด้านการสื่อสารอยู่ในระดับปานกลาง โดยเสนอแนะให้เจ้าหน้าที่ลงพื้นที่บ่อย ๆ และสม่ำเสมอ

คำสำคัญ การมีส่วนร่วม การดำเนินงานพัฒนาชุมชนสันติสุข แนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จังหวัดปัตตานี

* นักศึกษาหลักสูตรปริญญาเกษตรศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช kawee.dam@hotmail.com

** รองศาสตราจารย์ ประจำสาขาวิชาเกษตรศาสตร์และสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช pornchulee.stou@hotmail.co.th

*** รองศาสตราจารย์ ประจำสาขาวิชาเกษตรศาสตร์และสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช bumpen.keo@stou.ac.th

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มสธ. ครั้งที่ 3
The 3rd STOU Graduate Research Conference

Abstract

The purposes of this research were to study (1) socio-economic fundamental factors of farmers (2) knowledge of farmers regarding the sufficiency economy philosophy (3) participation of farmers in the operation (4) factors relating to participation (5) problems and suggestions for farmers participation in the operation of peace community development adhering to the sufficiency economy philosophy in the year 2011.

The population in this study was a number of 380 farmers in Maikaen District of Pattani Province who had previously joined the project of peace community development adhering to the sufficiency economy philosophy in the year 2011. To collect data, 195 farmers as system random samples by structured interview. The obtained data was analyzed by computer program which included percentage, minimum value, maximum value, mean, standard deviation and measuring correlation between variables by chi-square and multiple regressions.

Research findings were as follows. (1) Most of the farmers were Muslim female with the average age at 57.68 years who did not complete compulsory education. Their average experience in agricultural occupation was 18.44 years. Their average contact with agricultural extension agent was 3.36 times/year. Most of them were plantation planters. Their average total income was 69,783.59 baht. They spent money mostly on investing in agricultural sector. The average number of their family member was 4.39 persons and the average number of their family labor was 2.48 persons. Their average agricultural area was 6.01 rai. Their source and receiving their updated agricultural knowledge from other media, by overall, was at low level. Farmers receiving knowledge from personal media i.e. relatives and neighbors was at high level while from other media. (2) Farmers knowledge relating to the sufficiency economy philosophy was at medium level. (3) Farmers' participation in planning, operation, taking advantages, monitor and evaluation was at medium level. (4) Factors relating to farmers participation were religion, education level, living duration in their localities, group membership, social position, contact with agricultural extension agent, level of receiving agricultural information from other sources, marital status, household size, occupation of household, expenditure of household, source of savings, source of capital, family labor, amount of debts and knowledge relating to the sufficiency economy philosophy. (5) Farmers problem on overall operation was at low level. Their lack of understanding in communication aspect was at medium level. They suggested official agents take regular and often visits to localities.

Keywords: Participation, Operation of Peace Community Development Adhering to the Sufficiency Economy Philosophy, Pattani Province

* นักศึกษาหลักสูตรปริญญาเกษตรศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช kawee.dam@hotmail.com

** รองศาสตราจารย์ ประจำสาขาวิชาเกษตรศาสตร์และสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช pornchulee.stou@hotmail.co.th

*** รองศาสตราจารย์ ประจำสาขาวิชาเกษตรศาสตร์และสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช bumpen.keo@stou.ac.th

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มสธ. ครั้งที่ 3 The 3rd STOU Graduate Research Conference

บทนำ

ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) น้อมนำยุทธศาสตร์พระราชทาน “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” มาเป็นกรอบแนวทางการปฏิบัติ โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจได้ยึดหลักคิดและแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการปฏิบัติ จัดทำโครงการพัฒนาชุมชนสันติสุขตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตในระดับครัวเรือนให้สามารถพึ่งพาตนเองและพึ่งพากันเอง โดยยึดถือ “วิถีชีวิตพอเพียง อยู่อย่างเพียงพอ” มีเป้าหมายช่วยเหลือครัวเรือนยากจน ผู้ด้อยโอกาสในหมู่บ้านให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ภายใต้กระแสวิกฤติทางเศรษฐกิจ โดยเน้นให้ประชาชนมีบทบาทในการแก้ไขปัญหาในลักษณะคิดเอง ทำเอง ตัดสินใจทางเลือกอาชีพและประกอบอาชีพ ตามแนวทางที่สอดคล้องกับวิถีธรรมชาติ คำสอนทางศาสนา ความเชื่อถือ ศรัทธาและวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างเป็นรูปธรรม ส่งผลให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น สามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน และมีการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ทั้งในหมู่บ้านชุมชนเดียวกัน และระหว่างหมู่บ้าน ชุมชนใกล้เคียง ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาการมีส่วนร่วมการดำเนินงาน โครงการพัฒนาชุมชนสันติสุขตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ปี 2554 ของเกษตรกรในอำเภอไม้แก่น จังหวัดปัตตานี เพื่อใช้เป็นแนวทางในการปรับใช้ในการส่งเสริมการดำเนินงานด้านเศรษฐกิจพอเพียง และวางแผนการส่งเสริมการเกษตร เพื่อให้เกิดความยั่งยืน ซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาประเทศต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาปัจจัยพื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคม แหล่งและระดับการได้รับความรู้ทางการเกษตร ความรู้เกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การมีส่วนร่วมและปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนสันติสุขตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ปี 2554 ตลอดจนปัญหาและข้อเสนอแนะในการดำเนินงานชุมชนสันติสุขตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกร

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรในการวิจัยเป็นเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการพัฒนาชุมชนสันติสุขตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ปี 2554 ในอำเภอไม้แก่น จังหวัดปัตตานี จำนวน 380 ราย สุ่มตัวอย่างแบบมีระบบ 195 ราย เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์มีทั้งหมด 4 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 สภาพพื้นฐานทางสังคมและเศรษฐกิจของเกษตรกร ในอำเภอไม้แก่น จังหวัดปัตตานี ตอนที่ 2 ความรู้เกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกร ตอนที่ 3 การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนสันติสุขตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ปี 2554 ของเกษตรกร และตอนที่ 4 ปัญหาและข้อเสนอแนะในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนสันติสุขตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกร วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้เครื่องมือคอมพิวเตอร์โปรแกรมสำเร็จรูป โดยการแจกแจงความถี่ ร้อยละ ค่าต่ำสุด ค่าสูงสุด ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรโดยใช้สถิติการวิเคราะห์ถดถอยเชิงพหุและไคสแควร์

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มสธ. ครั้งที่ 3 The 3rd STOU Graduate Research Conference

ผลการวิจัย

1. **ปัจจัยทางสังคมของเกษตรกร** พบว่าส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุเฉลี่ย 57.68 ปี นับถือศาสนาอิสลาม ไม่ได้ได้รับการศึกษาซึ่งใกล้เคียงกับจบระดับการศึกษาคะบังคับ (ประถมศึกษาปีที่ 4) มีสถานภาพสมรสแล้ว สมาชิกในครอบครัวเฉลี่ย 4.39 คน ระยะเวลาที่อาศัยในพื้นที่เฉลี่ย 49.07 ปี ประสบการณ์การทำงานเกษตรเฉลี่ย 18.44 ปี มีการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรเฉลี่ย 3.36 ครั้ง ไม่เป็นสมาชิกกลุ่มใด ๆ ในสังคม และไม่มีตำแหน่งทางสังคม

2. **ปัจจัยทางเศรษฐกิจของเกษตรกร** พบว่าส่วนใหญ่มีอาชีพทำสวน รองลงมาคือทำนา มีรายได้ในภาคการเกษตรเฉลี่ย 28,126.15 บาทต่อปี มีรายได้นอกภาคการเกษตรเฉลี่ย 47,311.28 บาทต่อปี มีรายได้เฉลี่ยรวม 69,783.59 บาท รายจ่ายในครัวเรือนในรอบปีที่ผ่านมาจะใช้เพื่อลงทุนในการประกอบอาชีพภาคการเกษตรจำนวนแรงงานในครัวเรือนเฉลี่ย 2.48 คน แบ่งออกเป็นจำนวนแรงงานในภาคการเกษตรเฉลี่ย 1.44 คน และแรงงานนอกภาคการเกษตรเฉลี่ย 1.50 คน ส่วนแรงงานจ้างภาคการเกษตรเฉลี่ย 2.09 คน ขนาดพื้นที่การเกษตรเฉลี่ย 6.01 ไร่ เก็บเงินไว้กับตนเองหรือที่บ้าน ไม่มีหนี้สิน และใช้เงินทุนของตนเองในการประกอบอาชีพ

3. **แหล่งและระดับการได้รับความรู้ทางการเกษตรจากสื่อต่าง ๆ ของเกษตรกร** แบ่งเป็น 3 ประเภท ดังนี้

3.1 สื่อมวลชน ผลการศึกษาพบว่าเกษตรกรได้รับความรู้จากสื่อมวลชนในภาพรวมระดับน้อย ได้รับความรู้ในระดับปานกลางจากวิทยุโทรทัศน์ และได้รับความรู้ในระดับน้อยที่สุดจากวีซีดีและอินเทอร์เน็ต ตามลำดับ

3.2 สื่อบุคคล ผลการศึกษาพบว่าเกษตรกรได้รับความรู้จากสื่อบุคคลในภาพรวมระดับปานกลาง ได้รับความรู้ในระดับมากจากญาติพี่น้องและเพื่อนบ้าน และในระดับน้อยที่สุดจากเกษตรกรหมู่บ้าน

3.3 สื่อกิจกรรม ผลการศึกษาพบว่าเกษตรกรได้รับความรู้จากสื่อกิจกรรมในภาพรวมระดับน้อย ได้รับความรู้ในระดับปานกลางจากการอบรมให้ความรู้ และในระดับน้อยที่สุดจากจุดสาธิต

ในภาพรวมเกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการได้รับความรู้ทางการเกษตรจากต่าง ๆ อยู่ในระดับน้อย

4. **ความรู้เกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกร** พบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่มีความรู้เกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอยู่ในระดับปานกลาง โดยประเด็นความรู้ที่มีเกษตรกรน้อยกว่าร้อยละ 50 ตอบถูกต้อง รวม 5 ประเด็น ได้แก่ (1) การผลิตสินค้าเพื่อการส่งออกไม่ขัดกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (2) การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว คือ การเตรียมตัวพร้อมรับกับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น (3) เนื้อที่ในการทำเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่จะต้องมีเนื้อที่ประมาณ 15 ไร่ (4) เศรษฐกิจพอเพียงส่งเสริมให้การผลิตเพื่อบริโภคเอง และยังส่งเสริมการผลิตเพื่อการค้าด้วย และ (5) ทฤษฎีใหม่ตามแนวความคิดของพระองค์ให้ดำเนินชีวิตอย่างพอประมาณ

5. **การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานพัฒนาชุมชนสันติสุขตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง** แบ่งเป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้

5.1 การมีส่วนร่วมในการวางแผน พบว่าเกษตรกรมีส่วนร่วมระดับปานกลางในภาพรวมและใน 2 ประเด็น ได้แก่ การกำหนดทางเลือกปัจจัยการผลิต และการวางแผนเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ นอกจากนั้นมีส่วนร่วมระดับน้อยใน 3 ประเด็น ได้แก่ การกำหนดประเด็นเรียนรู้ การประชุมเพื่อพิจารณาการดำเนินงานและกิจกรรม และการคัดเลือกบุคคลเป้าหมาย

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มสธ. ครั้งที่ 3 The 3rd STOU Graduate Research Conference

5.2 การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ พบว่าเกษตรกรมีส่วนร่วมระดับปานกลางในภาพรวมและใน 5 ประเด็น ได้แก่ การจัดหาปัจจัยการผลิต การประชาสัมพันธ์ให้เพื่อนบ้านเข้าใจวัตถุประสงค์ของโครงการ การปฏิบัติตามนโยบายและกฎระเบียบของโครงการ การดำเนินงานของโครงการทุกขั้นตอน และการถ่ายทอดความรู้ทางการเกษตรสู่เกษตรกรข้างเคียง

5.3 การมีส่วนร่วมในการรับประโยชน์ พบว่าเกษตรกรมีส่วนร่วมระดับปานกลางในภาพรวม และใน 5 ประเด็น ได้แก่ การรับประโยชน์ในการรับบริการด้านต่าง ๆ จากโครงการและเจ้าหน้าที่ การรับประโยชน์ในการเข้ารับการอบรมถ่ายทอดความรู้จากหน่วยงานต่าง ๆ การรับประโยชน์ในการจัดการปัจจัยการผลิต การรับประโยชน์ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันทั้งในและนอกกลุ่ม และการรับประโยชน์ในการรับปัจจัยการผลิต

5.4 การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล พบว่าเกษตรกรมีส่วนร่วมระดับปานกลางในภาพรวมและใน 5 ประเด็น ได้แก่ กระบวนการตรวจสอบติดตามการบริหารโครงการ การติดตามของเกษตรกรตำบล การติดตามและประเมินผลสำเร็จของแผนปฏิบัติงานตามที่กำหนดไว้ การติดตามและประเมินผลการติดตามในการดูแลกิจกรรมจากการเลือกเมนูทางการเกษตรอย่างสม่ำเสมอ และการติดตามการแก้ปัญหาโครงการ กิจกรรม

6. ปัจจัยที่มีความเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนสันติสุขตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง อำเภอไม้แก่น จังหวัดปัตตานี

ปัจจัยด้านสังคมของเกษตรกรที่มีความเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนสันติสุขตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ ปัจจัยด้านศาสนา ระดับการศึกษา ระยะเวลาที่อาศัยในท้องถิ่น การเป็นสมาชิกกลุ่ม ตำแหน่งทางสังคม การติดต่อกับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร และแหล่งและระดับการได้รับความรู้ข่าวสารทางการเกษตรจากแหล่งต่าง ๆ มีความเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการวางแผน การปฏิบัติ การรับประโยชน์ และการติดตามและประเมินผล ปัจจัยด้านสถานภาพการสมรส มีความเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการรับประโยชน์ และการติดตามและประเมินผล ปัจจัยด้านขนาดของครัวเรือน มีความเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการวางแผน

นั่นคือ เมื่อปัจจัยด้านศาสนา ระดับการศึกษา การเป็นสมาชิกกลุ่ม ตำแหน่งทางสังคม การติดต่อกับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร และแหล่งและระดับการได้รับความรู้ข่าวสารทางการเกษตรจากแหล่งต่าง ๆ มากขึ้น ทำให้การมีส่วนร่วมในการวางแผน การปฏิบัติ การรับประโยชน์ และการติดตามและประเมินผลมากขึ้นตามไปด้วย ปัจจัยด้านระยะเวลาที่อาศัยในท้องถิ่นมากขึ้นทำให้การมีส่วนร่วมในการวางแผน การปฏิบัติ การรับประโยชน์ และการติดตามและประเมินผลลดลงไป ปัจจัยด้านสถานภาพการสมรสมากขึ้น ทำให้การมีส่วนร่วมการรับประโยชน์ และการติดตามและประเมินผลมากขึ้น และปัจจัยด้านขนาดของครัวเรือนมากขึ้น ทำให้การมีส่วนร่วมในการวางแผนมากขึ้นด้วย

ปัจจัยด้านเศรษฐกิจของเกษตรกรที่มีความเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนสันติสุขตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ ปัจจัยด้านการประกอบอาชีพของครัวเรือน รายจ่ายในครัวเรือน แหล่งออมเงิน และแหล่งเงินทุน มีความเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการวางแผน การปฏิบัติ การรับประโยชน์ และการติดตามและประเมินผล ปัจจัยด้านแรงงานในครัวเรือนมีความเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการวางแผน และการติดตามและประเมินผล และปัจจัยด้านจำนวนหนี้สินมีความเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการติดตามและประเมินผล

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มสธ. ครั้งที่ 3 The 3rd STOU Graduate Research Conference

นั่นคือ เมื่อปัจจัยด้านการประกอบอาชีพของครัวเรือน รายจ่ายในครัวเรือน แหล่งออมเงิน และแหล่งเงินทุนมากขึ้น ทำให้การมีส่วนร่วมในการวางแผน การปฏิบัติ การรับประโยชน์ และการติดตามและประเมินผลมากขึ้นตามไปด้วย ปัจจัยด้านแรงงานในครัวเรือนมากขึ้น ทำให้การมีส่วนร่วมในการวางแผน และการติดตามและประเมินผลมากขึ้น และปัจจัยด้านจำนวนหนี้สินมากขึ้น ทำให้การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลลดลงไป

ปัจจัยด้านระดับความรู้ของเกษตรกรมีความเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาชุมชน สันติสุขตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในกิจกรรมการวางแผน การปฏิบัติ การรับประโยชน์ และการติดตามและประเมินผล

นั่นคือ เมื่อปัจจัยด้านระดับความรู้ของเกษตรกรมากขึ้น ทำให้การมีส่วนร่วมในการวางแผน การปฏิบัติ การรับประโยชน์ และการติดตามและประเมินผลมากขึ้นตามไปด้วย

7. ปัญหาและข้อเสนอแนะในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนสันติสุขตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกร

7.1 ปัญหาในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนสันติสุขตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรอยู่ในระดับน้อยทั้งในภาพรวมและใน 4 ด้าน ได้แก่ ในการวางแผน การปฏิบัติ การรับประโยชน์ และการติดตามและประเมินผล โดยปัญหาขาดความเข้าใจด้านการสื่อสารในการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง

7.2 ข้อเสนอแนะในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนสันติสุขตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกร

7.2.1 ด้านการวางแผน เสนอแนะให้มีการประชาสัมพันธ์โครงการและเลือกปัจจัยการผลิตที่ตรงตามความต้องการของแต่ละราย ให้มีการวางแผนให้ละเอียดเพื่อบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้และทุกคนมีส่วนร่วม ให้กำหนดประเด็นตามความต้องการของบุคคล และให้การสนับสนุนการทำโครงการและคัดเลือกบุคคลเป้าหมายตามหลักเกณฑ์

7.2.2 ด้านการปฏิบัติ เสนอแนะให้ดำเนินงานทุกขั้นตอนตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ และการเริ่มให้ความรู้กับเกษตรกรก่อนให้เข้าใจวัตถุประสงค์ของการทำโครงการ

7.2.3 ด้านการรับประโยชน์ เสนอแนะให้เจ้าหน้าที่ปฏิบัติตามแผนที่วางไว้ โดยสาธิตและถ่ายทอดความรู้ที่นำไปใช้ประโยชน์ได้ สามารถนำไปถ่ายทอดให้แก่ผู้อื่นได้อย่างละเอียดถูกต้อง อีกทั้งยังสามารถแลกเปลี่ยนกันได้ ทำให้ทุกคนได้รับประโยชน์เท่าเทียมกัน และปัจจัยที่ได้รับควรให้สอดคล้องกับงบประมาณที่ได้รับ

7.4.4 ด้านการติดตามและประเมินผล เสนอแนะให้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรควรลงพื้นที่สำรวจบ่อย ๆ และสม่ำเสมอ เพื่อจะได้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้และเพื่อแก้ไขข้อบกพร่อง

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มสธ. ครั้งที่ 3 The 3rd STOU Graduate Research Conference

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนสันติสุขตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในอำเภอไม้แก่น จังหวัดปัตตานี สามารถนำมาอภิปรายผลการวิจัย ดังต่อไปนี้

1. แหล่งและระดับการได้รับความรู้ทางการเกษตรของเกษตรกร

1.1 สื่อมวลชน จากการศึกษาพบว่า เกษตรกรได้รับความรู้จากสื่อมวลชนประเภทโทรทัศน์ในระดับปานกลาง ในขณะที่สื่อมวลชนประเภทวิทยุกระจายเสียง ป้ายโฆษณา หนังสือพิมพ์ เอกสารเผยแพร่หรือวารสาร ได้รับในระดับน้อย และสื่อมวลชนประเภทอินเทอร์เน็ตและวีซีดีได้รับในระดับน้อยที่สุด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะวิทยุโทรทัศน์เป็นเครื่องใช้ไฟฟ้าประจำบ้านที่สำคัญของทุกครัวเรือน เกษตรกรรับชมวิทยุโทรทัศน์ทุกวัน ความรู้ทางการเกษตรของเกษตรกรจึงได้รับจากวิทยุโทรทัศน์ เมื่อเป็นดังนี้การส่งเสริมการเกษตรจึงควรใช้สื่อวิทยุโทรทัศน์เป็นหลัก

1.2 สื่อบุคคล จากการศึกษาพบว่า เกษตรกรได้รับความรู้จากสื่อบุคคลประเภทเพื่อนบ้านและญาติพี่น้องในระดับมาก ในขณะที่สื่อบุคคลประเภทผู้นำท้องถิ่นและเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรในพื้นที่ได้รับในระดับน้อย ส่วนสื่อบุคคลประเภทเกษตรกรหมู่บ้านได้รับในระดับที่น้อยที่สุด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเกษตรกรมีความใกล้ชิดและกล้าที่จะซักถามรายละเอียดกับเพื่อนบ้านและญาติพี่น้องมากกว่าผู้นำท้องถิ่นและเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรในพื้นที่ ดังนั้นจึงควรส่งเสริมผ่านเพื่อนบ้านและญาติพี่น้องให้มีความเหมาะสมต่อไป

1.3 สื่อกิจกรรม จากการศึกษาพบว่า เกษตรกรได้รับความรู้จากสื่อกิจกรรม ประเภทการอบรมให้ความรู้ในระดับปานกลาง ในขณะที่สื่อมวลชนประเภทนิทรรศการ ศึกษาดูงานหรือทัศนศึกษา ประชุมสัมมนา งานวันเกษตรได้รับในระดับน้อย ส่วนสื่อกิจกรรมประเภทจุดสาธิตได้รับในระดับน้อยที่สุด เมื่อพิจารณาในภาพรวมเกษตรกรได้รับความรู้จากสื่อกิจกรรมในระดับน้อย ทั้งนี้เป็นเพราะเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการได้รับความรู้จากการฝึกอบรมให้ความรู้จากเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรในกิจกรรมปรับทัศนคติโดยใช้ระยะเวลาเพียง 2 วัน เท่านั้น

2. ความรู้เกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกร

จากการศึกษาพบว่า เกษตรกรน้อยกว่าร้อยละ 50 ตอบถูกต้องเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจำนวน 5 ข้อ จากจำนวนทั้งหมด 20 ข้อ ได้แก่

2.1 การผลิตสินค้าเพื่อการส่งออกขัดกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ข้อเท็จจริงการผลิตสินค้าเพื่อการส่งออกไม่ขัดกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มิได้หมายถึงระบบเศรษฐกิจปิดที่ไม่เกี่ยวข้องกับใคร ไม่ค้าขาย ไม่ส่งออก ไม่ผลิตเพื่อคนอื่นแต่เป็นแนวคิดที่เน้นการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอนบนฐานรากที่เข้มแข็ง โดยชี้ให้เห็นหลักการตนเป็นที่พึ่งของตนเองให้ได้ก่อนจากนั้นจึงพัฒนาตนเองเพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น สามารถเป็นที่พึ่งแก่ผู้อื่นได้ และนำไปสู่สังคมที่มีการเกื้อกูลซึ่งกันและกันได้

2.2 การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวเอง คือการไม่เตรียมตัวพร้อมรับกับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ข้อเท็จจริงการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวเอง หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบ และการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะ เกิดขึ้นได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

2.3 เนื้อที่ในการทำการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่จะต้องมีเนื้อที่ประมาณ 40 ไร่ ข้อเท็จจริงการจัดแบ่งแปลงที่ดินเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงคำนวณและคำนึงจากอัตราถือ

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มสธ. ครั้งที่ 3 The 3rd STOU Graduate Research Conference

ครองที่ดินถั่วเหลือง ครัวเรือนละ 15 ไร่ อย่างไรก็ตาม หากเกษตรกรมีพื้นที่ถือครองน้อยกว่าหรือมากกว่านี้ ก็สามารถใช้อัตราส่วน 30:30:30:10 ไปเป็นเกณฑ์ปรับใช้ได้ กล่าวคือ ไร่ละ 30 ส่วนแรก ขุดสระน้ำ (สามารถเลี้ยงปลา ปลุกพืชน้ำ เช่น ผักบุ้ง ผักกะเฉด ฯลฯ ได้ด้วย) ไร่ละ 30 ส่วนที่สองทำนา ไร่ละ 30 ส่วนที่สามปลูกพืชไร่ พืชสวน (ไม้ผล ไม้ยืนต้น ไม้ใช้สอย ไม้สร้างบ้าน พืชไร่ พืชผัก สมุนไพร เป็นต้น) ไร่ละ 10 สุดท้ายเป็นที่อยู่อาศัยและอื่น ๆ (ถนน คันดิน กองฟาง ลานตาก กองปุ๋ยหมักโรงเรือน โรงเพาะเห็ด คอกสัตว์ ไม้ดอกไม้ประดับ พืชผักสวนครัวหลังบ้าน เป็นต้น

2.4 เศรษฐกิจพอเพียงส่งเสริมให้การผลิตเพื่อบริโภคเองเท่านั้นแต่ไม่ส่งเสริมการผลิตเพื่อการค้าซื้อเท็จจริง คือ เศรษฐกิจพอเพียงส่งเสริมให้เราพึ่งพาตัวเองก่อน โดยให้เริ่มจากผลิตเพื่อการบริโภค จากนั้นเมื่อมีเหลือเราก็นำออกมาจำหน่าย เพื่อเพิ่มรายได้ให้กับเรา แล้วเราก็นำเงินส่วนที่ได้นี้ไปซื้อสินค้าที่จำเป็นในชีวิตของเราที่เราผลิตเองไม่ได้ เช่น สนุ๊กยาสูบ ผงซักฟอก น้ำดื่ม อาหาร เสื้อผ้า ยารักษาโรค ฯลฯ ใช้เท่าที่เรามี มีมากก็ใช้มาก มีน้อยก็ใช้น้อย ไม่กู้หนี้ยืมสิน ประเทศก็จะอยู่รอด เศรษฐกิจโลกจะวิกฤตอย่างไร เราก็ไม่เดือดร้อน เพราะเราพึ่งพาตัวเองได้

2.5 ทฤษฎีใหม่ตามแนวความคิดของพระองค์ให้ดำเนินชีวิตอย่างพุ่มพุย ข้อเท็จจริงหมายความว่ากินมืออยู่ไม่พุ่มพุย ไม่หุงหาก็ได้แต่ว่าพอ แม้บางอย่างอาจจะดูพุ่มพุย แต่ถ้าทำให้มีความสุข ถ้าทำได้ก็สมควรจะทำ สมควรที่จะปฏิบัติ อันนี้ก็คือความหมายอีกอย่างหนึ่งของเศรษฐกิจหรือระบบพอเพียง

3. ระดับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการดำเนินงานโครงการพัฒนาชุมชนสันติสุขตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

จากการศึกษาพบว่า เกษตรกรมีส่วนร่วมในการวางแผน การปฏิบัติ การรับประโยชน์ และการติดตามและประเมินผลในการดำเนินงานโครงการพัฒนาชุมชนสันติสุขตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงทุกกิจกรรมในระดับปานกลาง ยกเว้นการมีส่วนร่วมระดับน้อยในกิจกรรมการวางแผนในการประชุมเพื่อพิจารณาการดำเนินงานและกิจกรรม การวางแผนในการคัดเลือกบุคคลเป้าหมาย และการวางแผนในการกำหนดประเด็นการเรียนรู้ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเกษตรกรขาดโอกาสในการเข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าว โดยเฉพาะอย่างยิ่งกิจกรรมการคัดเลือกบุคคลเป้าหมายจะตกไปอยู่ที่อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) แต่เพียงฝ่ายเดียว ทำให้มีการคัดเลือกแต่บุคคลที่รู้จักหรือเครือญาติ และการวางแผนเป็นการดำเนินงานโดยผู้บริหารระดับบนมากกว่าเกิดจากการวางแผนของเกษตรกรเอง เกษตรกรไม่มีโอกาสเข้าร่วมการวางแผน ทำให้การมีส่วนร่วมในกิจกรรมดังกล่าวมีระดับน้อย

4. ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการดำเนินงานโครงการพัฒนาชุมชนสันติสุขตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

4.1 ปัจจัยทางสังคมของเกษตรกร จากการศึกษพบว่า ศาสนาเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนสันติสุขตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในกิจกรรมการวางแผน การปฏิบัติ การรับประโยชน์ และการติดตามและประเมินผล ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ ผดุงศักดิ์ ขุนเจริญ (2545: บทคัดย่อ) ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองในจังหวัดกระบี่ พบว่า ศาสนา มีผลต่อการร่วมตัดสินใจและการร่วมรับประโยชน์ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะศาสนามีผลต่อความรู้สึกนึกคิด ประเพณี และแรงบันดาลใจให้เกษตรกรสร้างสรรค์วัฒนธรรมต่าง ๆ ดังนั้น การมีส่วนร่วมของ

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มสธ. ครั้งที่ 3 The 3rd STOU Graduate Research Conference

เกษตรกรหากนับถือศาสนาเดียวกัน จะทำให้เกิดความเป็นพวกเดียวกัน ผลที่ตามมาทำให้เกษตรกรมีส่วนร่วมในโครงการมากไปด้วย

ระดับการศึกษา จากผลการศึกษาพบว่า เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนสันติสุขตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในกิจกรรมการวางแผน การปฏิบัติการรับประโยชน์ และการติดตามและประเมินผล ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ อภิชาติ ศศิสนธิ์ (2550: บทคัดย่อ) ศึกษาการมีส่วนร่วมในดำเนินกิจกรรมของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลในจังหวัดชุมพร พบว่า ระดับการศึกษามีความสัมพันธ์กับระดับการมีส่วนร่วม ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการศึกษาเป็นเรื่องที่มีความสำคัญมาก หากไม่รู้หนังสือเลยก็ไม่สามารถอ่านออกเขียนได้ หากมีระดับความรู้ที่สูงก็จะมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของโครงการมาก ดังนั้น ในการคัดเกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการจึงควรเลือกเกษตรกรที่มีระดับความรู้สูง

สถานภาพการสมรส จากผลการศึกษาพบว่า เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนสันติสุขตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในกิจกรรมการรับประโยชน์ และการติดตามและประเมินผล ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ กรณิศ เชื้อศิริถาวร (2554: 83) ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร อำเภอภูผา จังหวัดอุดรธานี พบว่า สถานภาพสมรสมีความสัมพันธ์กับระดับการมีส่วนร่วม ทั้งนี้อาจเป็นเพราะความรับผิดชอบในตัวของเกษตรกรผู้สมรสแล้วมีสูง ขณะที่เกษตรกรที่ยังโสดส่วนใหญ่ยังเป็นวัยรุ่นยังไม่สนใจหรือมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ

ขนาดของครัวเรือน จากผลการศึกษาพบว่า เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนสันติสุขตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในกิจกรรมการวางแผนซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ สันติภาพ วรรณเพิ่มพูล (2543: บทคัดย่อ) ศึกษาศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของราษฎรบ้านโสกโฆมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาสก จังหวัดสระบุรี พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ได้แก่ ขนาดของครัวเรือน และการเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มทางสังคมของสมาชิกในครัวเรือน ทั้งนี้เป็นเพราะในการประกอบอาชีพของเกษตรกรที่ต้องหารายได้เพื่อนำมาเลี้ยงครอบครัว หากมีขนาดครอบครัวใหญ่จะต้องทำมาหากินเพื่อเลี้ยงครอบครัวจนไม่มีเวลามากนัก การมีส่วนร่วมก็น้อยตามไปด้วย

ตำแหน่งทางสังคม จากผลการศึกษาพบว่า เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนสันติสุขตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในกิจกรรมการวางแผน การปฏิบัติการรับประโยชน์ และการติดตามและประเมินผล ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ มัลลิกา เขียวหวาน (2546: บทคัดย่อ) ศึกษาการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้การเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรในเขตจังหวัดอ่างทองและพระนครศรีอยุธยา พบว่า ตำแหน่งทางสังคมเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการมีตำแหน่งทางสังคมจะทำให้เกิดความเกรงใจและเคารพเชื่อฟัง อีกทั้งยังเป็นผู้ดำเนินการเชิญชวนให้เข้ามามีส่วนร่วม

การติดต่อกับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร จากผลการศึกษาพบว่า เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนสันติสุขตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในกิจกรรมการวางแผน การรับประโยชน์ และการติดตามและประเมินผล ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ นุรุต พิงสุข (2546: 40) ศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมกลุ่มของสมาชิกสหกรณ์การเกษตรพัฒนา จำกัด

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มสธ. ครั้งที่ 3 The 3rd STOU Graduate Research Conference

จังหวัดอุบลราชธานี พบว่า การติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมซึ่งเจ้าหน้าที่ของรัฐจะให้ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ต่อสมาชิก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเกษตรกรจะมองเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรเป็นผู้นำหลักในการดำเนินงาน เมื่อมีการติดต่อสื่อสารกันจะได้ทราบถึงขั้นตอนการดำเนินงาน และทราบถึงวิธีการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมด้านการเกษตร

แหล่งความรู้และระดับการรับความรู้ทางการเกษตร จากผลการศึกษาพบว่า เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนสันติสุขตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในกิจกรรมการวางแผน การปฏิบัติ การรับประโยชน์ และการติดตามและประเมินผล ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ ชวนพิศ มหาพรหม (2544: 105) ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง กรณีศึกษาอำเภอควนโดน จังหวัดสตูล พบว่า ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง ได้แก่ เพศ อายุ การได้รับข่าวสารและประโยชน์ของโครงการ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเกษตรกรจะได้รับข่าวสารจากสื่อต่าง ๆ ทุกวัน ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการมีส่วนร่วมอย่างมาก เช่น โทรศัพท์ หอกระจายข่าว ญาติพี่น้อง และเพื่อนบ้าน หากเกษตรกรได้รับข่าวสารทางการเกษตรจากสื่อต่าง ๆ ทั้งสื่อมวลชน สื่อบุคคล และสื่อกิจกรรมมากขึ้น ก็น่าจะมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ มากขึ้น

4.2 ปัจจัยทางเศรษฐกิจของเกษตรกร จากการศึกษาพบว่า การประกอบอาชีพเป็นปัจจัยที่มีความเกี่ยวข้องต่อการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนสันติสุขตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในกิจกรรมการวางแผน การปฏิบัติ การรับประโยชน์ และการติดตามและประเมินผล ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ ประเมษฐ์ กิ่งไก่อ และคณะ (2545: 819-826) ศึกษาการมีส่วนร่วมในการพัฒนาศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาเด็กวัยเตาะแตะ อำเภอสุเมธาลัย จังหวัดสกลนคร พบว่า ปัจจัยส่วนบุคคลที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของศูนย์ฯ ได้แก่ อาชีพ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะรูปแบบการดำรงชีพในสังคมมนุษย์ปัจจุบัน อาชีพเป็นหน้าที่ของบุคคลในสังคม การที่เกษตรกรประกอบอาชีพจะได้มาซึ่งค่าตอบแทน หรือรายได้ เพื่อใช้จ่ายในการดำรงชีวิต ดังนั้น เกษตรกรที่ประกอบอาชีพด้านการเกษตรต้องการเพิ่มผลผลิตด้านการเกษตร ไม่ว่าจะเป็นการลดต้นทุนหรือเพิ่มผลผลิตต่อไร่ จึงได้มีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนเพื่อผลดังกล่าว

รายจ่ายในครัวเรือน จากผลการศึกษาพบว่า เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนสันติสุขตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในกิจกรรมการวางแผน การปฏิบัติ การรับประโยชน์ และการติดตามและประเมินผล ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ ปราโมทย์ ยอดแก้ว (2544: บทคัดย่อ) ศึกษาการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในโครงการฟื้นฟูสภาพแวดล้อมที่เสื่อมโทรมในเขตปฏิรูปที่ดิน จังหวัดมุกดาหาร พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการของเกษตรกรในเชิงบวก คือ รายจ่าย มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของเกษตรกร ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการเรียนรู้เพื่อจัดสรรเงินได้ถูกต้อง เหมาะสมกับสภาพบุคคลและสถานการณ์ของแต่ละบุคคล หรือกิจการเป็นความสำคัญและจำเป็นอย่างมากในเศรษฐกิจยุคปัจจุบัน การลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ เป็นวิธีการหนึ่งที่สำคัญอันเป็นสืบเนื่องจากการทำบัญชีครัวเรือน

แหล่งออมเงิน จากผลการศึกษาพบว่า เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนสันติสุขตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในกิจกรรมการวางแผน การปฏิบัติ การรับประโยชน์ และการติดตามและประเมินผล ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ สมนึก โพธิ์ชนะพันธ์ (2542 : บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่องกำลังขวัญในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ตำรวจจราจร กองบังคับการตำรวจนครบาล 1

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มสธ. ครั้งที่ 3 The 3rd STOU Graduate Research Conference

พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงาน มีดังนี้ อายุ อายุราชการ สภาพทางเศรษฐกิจ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการออมเงินทำให้มีเงินสำรองไว้ใช้ในเวลาที่จำเป็นต้องใช้เงิน การมีเงินออมทำให้เกษตรกรสบายใจ มีความสุข จิตใจเบิกบานส่งผลต่อการมีส่วนร่วม

แหล่งเงินทุน จากผลการศึกษาพบว่า เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนสันติสุขตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในกิจกรรมการวางแผน การปฏิบัติ การรับประโยชน์ และการติดตามและประเมินผล ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ จิตรา เหลืองอ่อน (2543: 73-74) ศึกษาเรื่องการสนับสนุนด้านการเงินแก่ผู้ประกอบการธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมพบว่าผู้ประกอบการวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมโดยเฉพาะประเภทธุรกิจการค้า ที่เริ่มต้นการทำธุรกิจในลักษณะการเป็นแบบเก่าแก่มาก่อนทำให้การดำเนินงานและการจัดการด้านต่างๆขาดมาตรฐาน การดำเนินงานทำอย่างไม่มีแบบแผนที่ชัดเจน ไม่มีการควบคุมอย่างมีระบบส่งผลให้ไม่มีประสิทธิภาพในการบริหารการเงิน และระบบการบัญชีจึงขาดข้อมูลทางการเงินที่น่าเชื่อถือจึงทำให้เกิดปัญหาในการขอรับการสนับสนุนด้านการเงินจากทางภาครัฐ นอกจากนี้ยังพบอีกว่าการขาดสภาพคล่องทางการเงินถือเป็นอุปสรรคอย่างมากต่อการพัฒนาการเจริญเติบโตของธุรกิจ เนื่องจากทุนนับเป็นปัจจัยในการดำเนินงานและพัฒนาทั้งทางด้านการบริหารจัดการ การตลาด หรือเทคโนโลยีการผลิตเป็นต้น ทั้งนี้อาจเป็นเพราะความพร้อมของการประกอบธุรกิจหรืออาชีพที่เกษตรกรคาดหวังว่าจะดำเนินการซึ่งนอกจากตัวเกษตรกรแล้วต้องขึ้นอยู่กับแหล่งเงินทุนที่นำมาประกอบอาชีพด้วย

จำนวนแรงงานในครัวเรือน จากผลการศึกษาพบว่า เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนสันติสุขตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในกิจกรรมการวางแผน และการติดตามและประเมินผล ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ กรณิศ เชื้อศิริถาวร (2544: 83) ศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมกลุ่มของสมาชิกแม่บ้านเกษตรกร อำเภอภูคจักษ์ จังหวัดอุดรธานี พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมกลุ่มของสมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร ได้แก่ จำนวนแรงงานภายในครัวเรือน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะแรงงานเป็นสิ่งสำคัญในการประกอบอาชีพด้านต่าง ๆ เพื่อให้ได้มาของปัจจัยในการดำรงชีวิตเมื่อแรงงานในครัวเรือนมีจำนวนมากทำให้สามารถแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบกันได้ง่าย และผลัดเปลี่ยนหน้าที่ให้กันได้ เกษตรกรจึงสามารถมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของโครงการ

จำนวนหนี้สิน จากผลการศึกษาพบว่า เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนสันติสุขตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในกิจกรรมการติดตามและประเมินผล ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ ปิยะ บรรณศักดิ์ (2537: บทคัดย่อ) ศึกษาความคิดเห็นของผู้กู้เงินต่อความสำเร็จในการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองในเขตอำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อความคิดเห็นของสมาชิกผู้กู้ต่อความสำเร็จในการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ได้แก่ ปัจจัยด้านรายได้และจำนวนเงินกู้ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะปัญหาการเงิน ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ส่วนใหญ่จะมาจากรายได้ลดลง แต่รายจ่ายเท่าเดิมทำให้ต้องพยายามหมุนเงิน หาเงิน (กู้) จากที่อื่น เพื่อให้พอกับรายจ่าย ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่ควรทำอย่างยิ่ง เพราะยิ่งทำให้ระบบการเงินแย่ลง และจะกลายเป็นคนที่มีหนี้สินมากขึ้นเรื่อย ๆ เพื่อหาทางออกในการเพิ่มรายได้ ลดรายจ่าย เกษตรกรจึงให้ความสนใจในการมีส่วนร่วม โดยเฉพาะเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งเป็นทางออกในการแก้ไขปัญหาหนี้สิน

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มสธ. ครั้งที่ 3 The 3rd STOU Graduate Research Conference

4.3 ปัจจัยด้านระดับความรู้เกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จากผลการศึกษาพบว่า ความรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนสันติสุขตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในกิจกรรมการวางแผน การปฏิบัติ การรับประโยชน์ และการติดตามและประเมินผล ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ แสงสุรีย์ ฉิมพลี (2538: บทคัดย่อ) ศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจเข้าเป็นสมาชิกกองทุนหมู่บ้าน ศึกษากรณีหมู่บ้านในอำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี พบว่า ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจเข้าเป็นสมาชิกกองทุนหมู่บ้าน คือ ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้าน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะความรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของเกษตรกร เมื่อมีความรู้มากก็สามารถดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของโครงการได้ประสบความสำเร็จ นอกจากเกษตรกรแล้ว เจ้าหน้าที่เองบางคนก็ยังไม่เข้าใจหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเลย เพราะสื่อหรือแหล่งถ่ายทอดต่าง ๆ ยังนำไปใช้ไม่ถูกต้อง

5. ระดับปัญหาของเกษตรกรในการดำเนินงานโครงการพัฒนาชุมชนสันติสุข

จากการศึกษาพบว่า เกษตรกรมีปัญหาระดับน้อยในการวางแผน การปฏิบัติ การรับประโยชน์ และการติดตามและประเมินผลในการดำเนินงานโครงการพัฒนาชุมชนสันติสุขตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ยกเว้นการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติระดับปานกลาง ในปัญหาการขาดความเข้าใจด้านการสื่อสาร ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเกษตรกรไม่รู้หนังสือ โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่นับถือศาสนาอิสลามจะไม่สามารถพูด เขียนและอ่านภาษาไทยได้

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

จากผลการศึกษาการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนสันติสุขตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในอำเภอไม้แก่น จังหวัดปัตตานี ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

1.1 จากผลการวิจัยพบว่าเกษตรกรเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนสันติสุขในระดับปานกลาง ดังนั้นในการส่งเสริมการเกษตรสำหรับเกษตรกรในโครงการพัฒนาชุมชนสันติสุข จึงควรส่งเสริมให้เกษตรกรเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการทุกขั้นตอนให้มากขึ้น โดยการสร้างความรู้ ความเข้าใจ ทำให้เกษตรกรรู้สึกเป็นเจ้าของหรือเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมนั้น ๆ ในขณะเดียวกันก็ต้องพัฒนาให้เจ้าหน้าที่มีทักษะในการทำงานแบบมีส่วนร่วมให้มากขึ้นด้วย

1.2 จากผลการวิจัยพบว่าเกษตรกรเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผน เกี่ยวกับกิจกรรมการวางแผนในการประชุมเพื่อพิจารณาการดำเนินงานและกิจกรรม การวางแผนในการคัดเลือกบุคคลเป้าหมาย และการวางแผนในการกำหนดประเด็นการเรียนรู้ในระดับน้อย เพราะกิจกรรมการคัดเลือกบุคคลเป้าหมายเข้าร่วมโครงการเป็นของหน่วยงานอื่น เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรจึงควรชี้แจงเกษตรกรให้เข้าใจคุณสมบัติของผู้ที่จะเข้าร่วมโครงการอย่างละเอียด

1.3 วิธีการดำเนินงานส่งเสริมการเกษตรควรมีการปรับปรุง โดยมีการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อต่าง ๆ ให้มากขึ้นและอย่างทั่วถึง เพื่อให้เกษตรกรได้รับรู้และเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม โดยเฉพาะการใช้สื่อวิทยุโทรทัศน์ ซึ่งในยุคปัจจุบันเกษตรกรมีวิทยุโทรทัศน์ที่บ้านกันเป็นส่วนใหญ่ อีกแนวทางหนึ่งคือประชาสัมพันธ์ผ่านเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรและผู้นำท้องถิ่น โดยเฉพาะเพื่อนบ้านและญาติพี่น้องซึ่งเกษตรกรมีโอกาสในการได้รับข่าวสารมากที่สุด

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มสธ. ครั้งที่ 3

The 3rd STOU Graduate Research Conference

1.4 กระบวนการให้ความรู้ในการส่งเสริมอาชีพควรจะมีการเพิ่มพูนความรู้และเสริมประสบการณ์ โดยการฝึกอบรมและศึกษาดูงาน การปรับปรุงเนื้อหาหลักสูตรให้สอดคล้องสัมพันธ์กับโครงการ เช่น การศึกษาดูงานด้านการทำปุ๋ยหมัก การฝึกปฏิบัติการทำผสมปุ๋ยขึ้นใช้เอง เนื่องจากปุ๋ยมีราคาแพง นอกจากนั้นควรให้ผู้รู้และนักวิชาการส่งเสริมการเกษตร ที่มีคุณลักษณะน่าเชื่อถือศาสนาเหมือน ๆ กัน มาเป็นวิทยากร

1.5 เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรควรให้ความสำคัญโครงการพัฒนาชุมชนสันติสุขตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้มากขึ้น โดยมีแผนติดตามการดำเนินงานอย่างน้อยเดือนละครั้ง เพื่อทราบปัญหาและให้คำแนะนำเพื่อการแก้ไข

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษาการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนสันติสุขตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในพื้นที่อื่น ๆ

2.2 ควรมีการศึกษาปัจจัยอื่น ๆ ที่อาจจะมีผลต่อการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนสันติสุขตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้ผลการวิจัยสามารถนำไปใช้ได้ดียิ่งขึ้น เช่น ทักษะการปลูกพืชที่คาดหวัง ฯลฯ

2.3 ศึกษาเชิงคุณภาพในทำนองเดียวกันนี้ในพื้นที่ เพื่อนำมาเปรียบเทียบ และจัดทำเป็นผลสรุปร่วมกันเพื่อเป็นประโยชน์ในการนำไปใช้

2.4 ควรมีโครงการต่อเนื่อง ต่อยอดกลุ่มเป้าหมายที่ประสบความสำเร็จ

2.5 ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับตัวบุคคลผู้ถ่ายทอด มิใช่ศึกษาเพียงฝ่ายเดียว คือ เกษตรกร

เอกสารอ้างอิง

- กรณิศ เชื้อศิริถาวร (2544) "ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมกลุ่มของสมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร อำเภอกุดจับ จังหวัดอุดรธานี" วิทยานิพนธ์ปริญญาเกษตรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
- กรรณิกา ชมดี (2524) "การมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีผลต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจ การศึกษาเฉพาะกรณีโครงการสารภี ตำบลท่าช้าง อำเภอรินจันราบ จังหวัดอุบลราชธานี" วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (การศึกษาผู้ใหญ่) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- ขวัญชัย วงศ์นิติกร (2532) "ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของผู้ที่อาศัยในเขตหมู่บ้านจัดสรร ชานเมือง ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านจัดสรรเทพประทาน อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี" วิทยานิพนธ์ปริญญาสังคมศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- จิตรา เหลืองอ่อน (2543) "การสนับสนุนด้านการเงินแก่ผู้ประกอบการธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมพบว่าผู้ประกอบการวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม" วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา สถาบันราชภัฏราชชนครินทร์
- ชวนพิศ มหาพรหม (2544) "การมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง กรณีศึกษาอำเภอกวนโดน จังหวัดสตูล" สารนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มสธ. ครั้งที่ 3
The 3rd STOU Graduate Research Conference

- นรุท พึ่งสุข (2546) "ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของสมาชิกสหกรณ์การเกษตรพัฒนาจำกัด จังหวัดอุบลราชธานี" วิทยานิพนธ์ปริญญาเกษตรศาสตรมหาบัณฑิต แขนงวิชาส่งเสริมการเกษตร สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
- ปราโมทย์ ยอดแก้ว (2544) "การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในโครงการฟื้นฟูสภาพแวดล้อมที่เสื่อมโทรม ในเขตปฏิรูปที่ดิน จังหวัดมุกดาหาร" วิทยานิพนธ์ปริญญาเกษตรศาสตรมหาบัณฑิต แขนงวิชาส่งเสริมการเกษตร สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
- ประเมษฐ์ กิ่งไก่อ (2545) "การมีส่วนร่วมในการพัฒนาศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาเด็กวัยเตาะแตะ อำเภออุทุมมิลย์ จังหวัดสกลนคร" วารสารวิชาการสาธารณสุข 11(6) (พฤศจิกายน - ธันวาคม) : 819 – 826
- ปิยะ ปิจนัง (2546) "ความคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้องต่อความสำเร็จในการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองในเขตอำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี" วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (รัฐศาสตร์) สาขา รัฐศาสตร์ ภาควิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- มัลลิกา เขียวหวาน (2546) "การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้การเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรในเขตจังหวัดอ่างทองและพระนครศรีอยุธยา" วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
- สมนึก โพธิ์ชนะพันธ์ (2542) "กำลังขวัญในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ตำรวจจราจร กองบังคับการตำรวจนครบาล 1" วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒนาสังคม) สถาบันพัฒนาบริหารศาสตร์
- สุนิสา ภูมิพลี (2546) "ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจเข้าเป็นสมาชิกกองทุนหมู่บ้าน: ศึกษากรณีหมู่บ้านในอำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี" วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (รัฐศาสตร์) สาขา รัฐศาสตร์ ภาควิชารัฐศาสตร์ ภาควิชารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- สันติภาพ วรรณเพิ่มพูน (2543) "ปัจจัยที่มีผลต่อส่วนร่วมของราษฎรบ้านโสกโฆมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาสามหลั่น จังหวัดสระบุรี" วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (2554) แนวทางการปฏิบัติงาน โครงการพัฒนาชุมชนสันติสุขตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (พนพ.) ปี 2554 ยะลา